

جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۴۰۱، دوره ۴، شماره ۴، صص ۱۷۳-۱۶۱

نقش شهرداری در طراحی معماری سبز محیط های شهری با رویکرد ایرانی - اسلامی

لیلا اسدی^۱

^۱ - گروه مهندسی معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد پرند

Asadi-L.2000@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۱/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۰۵

چکیده

شهرسازی ایرانی - اسلامی به عنوان الگویی غنی از شهرسازی، با برخورداری از بنیان های فکری و فرهنگی ایرانی و اسلامی، امروزه با تأکید بر اصول دین مبین اسلام از نظر مفهومی و تأکید بر ارزش های پایدار عرفان ایرانی از نظر معنایی در صدد ساماندهی و بازآفرینی فضاهای شهری است. با پیشرفت سریع تکنولوژی و پیچیده تر شدن زندگی شهری، عدم توجه به روابط منطقی میان عناصر بصری و کاربردی در معماری و شهرسازی، منجر به بروز آشفتگی بصری، بی هویت شدن فضا، قطع ارتباط عاطفی انسان با فضا و مختل شدن ادراک او از فضا و نهایتاً کاهش شاخص های سلامت روان و افزایش تنش های روانی، اضطراب و افسردگی می شود. این در حالی است که شناخت درست ویژگی های روحی و روانی انسان در گروه های سنی مختلف، جنسیت و شرایط فیزیکی متفاوت و پاسخگویی صحیح به آنها و اهمیت دادن به بعد عاطفی و روانی محیط همزمان با توجه به بعد کاربردی آن، موجب ارتقاء کیفیت سلامت روانی شهروندان می گردد. بر همین اساس هدف پژوهش حاضر نقش شهرداری در طراحی معماری سبز محیط های شهری با رویکرد ایرانی - اسلامی با روش توصیفی - تحلیلی می باشد. نتیجه پژوهش نشان می دهد احیا و باز نمایی هویت اسلامی - ایرانی در معماری و منظر شهر، ترویج سبک زندگی ایرانی - اسلامی در میان شهروندان، هویت بخشی و زیباسازی سیما و منظر شهری، ترویج ساختار کالبدی - فضایی فرهنگ ایرانی - اسلامی و ارتقای سرمایه های فرهنگی و اجتماعی شهروندان از جمله برنامه های راهبردی است که شهرداری می تواند نقش اساسی داشته باشد. واژگان کلیدی: شهرداری، طراحی معماری سبز، محیط های شهری، شهرسازی ایرانی - اسلامی

۱- مقدمه

رفتارهای جمعی انسان ها در محیط، به فرهنگ تعامل چند سویه تبدیل خواهد شد که طی این روند، دستاوردهای اجتماعی پدیدار می شوند که جامعه انسانی را تحت تاثیر قرار خواهند داد. یکی از این فرآورده ها، پیدایش فضاهای دموکراتیک و پویا می باشد که انسانها را به جامعه و محیط زندگی خود متعهد می نماید. بدین وسیله است که دیالوگی پنهان بین محیط و انسان و جامعه انسانی شکل می پذیرد که فضا را تبدیل به مکان حضور می نماید. از طرفی چگونگی طراحی فضای پیرامون توسط معماران به عنوان کاتالیزوری قدرتمند در جهت شکل گیری تعاملات انسانی و حس دموکراسی فضا و در نتیجه تحقق توسعه اجتماعی عمل خواهد کرد. این گونه فضاها از هزاره های قبل از میلاد تا عصر کنونی، همچنین از تمدن یونان و روم تا تمدن اسلامی قابل مشاهده و واکاوی است. مهمترین عامل مشترک این تمدن ها، ایجاد تشکیلات نظامند مردمی بوده که متکی به آرا و نظرات افراد جامعه می باشد. از جمله نمونه های این فضاها می توان به آگورها و فرومها و هیروبا در یونان، روم و ژاپن باستان اشاره نمود (تقی زاده، ۱۳۸۸ ص ۲). همچنین مساجد، کلیساها، معابد، میداين و بازارها نیز از جمله مکان هایی هستند که اندیشه دموکراتیک بودن، در آنها کاملاً مشخص می باشد. امروزه نیز پیدایش مجلس های سنا و شورا علاوه بر فضاهای فوق به روحیه دموکراسی و مردم سالاری در جامعه کمک شایانی نموده است. رویکرد تحقیق حکم جهت گیری در قبال موضوع را دارد. با توجه به رشد سریع و روز افزون جمعیت انسانی در جوامع مدرن امروزی نیاز هر چه بیشتر شهرها به تأمین فضاهای سینرژیک در ارتباط با رفتار انسان، بیش از پیش احساس می شود. پیدایش فضاهایی همسنگ با فرهنگ جامعه مدنی و تعاملات شکل گرفته در سطوح مختلف جامعه رفتاری، کم کم باعث شکل گیری مفهوم مکانیت و زندگی، در کیفیت فضاهای انسانی خواهد شد. تأثیر تفکرات و اندیشه ها در شکل گیری زندگی مردم و رصد رفتارها و فعالیت های شکل دهنده الگوهای فرهنگی، ما را به سمت تدوین اصول پایه ای جهت طراحی محیط، رهنمون می سازد. نیاز به شناسایی فرهنگ جامعه هدف، برای طراحی فضایی مناسب و باز زنده سازی ارزش های اجتماعی مانند تعاملات اجتماعی، دموکراسی و فضاهای بستر ساز این پدیده ها، مقولاتی هستند که در این پژوهش به نقش شهرداری در طراحی معماری سبز محیط های شهری با رویکرد ایرانی - اسلامی مورد توجه قرار می گیرند.

۲- اهمیت و ضرورت پژوهش

با توجه به تمدن و هویت ایرانی - اسلامی، مسلماً شاخص شدن وجوهی از اسلام - که منطبق بر مقتضیات زمان و مکان معاصر نیز هست. اولاً در مبانی و سپس در کالبد و پوسته شهرهای اسلامی، حائز اهمیتی ناگفتنی است. هویت انسان تحت تأثیر دو دسته عوامل بیرونی و درونی شکل گرفته و ایفای نقش می کند. عوامل درونی موضوعاتی چون مذهب، جهان بینی، تاریخ و فرهنگ را پوشش داده و عوامل بیرونی تعاملات و ارتباطات با سایر تمدن ها را ۲ این تأثیرات همان اندازه که بار مثبت می تواند داشته باشد، در تمایل به تشبه به غیر و احراز هویت بیگانگان، وجه منفی خود را نشان می دهد. به این منظور و در جهت تقویت کاربردی

شریعت در زمینه ساخت محیط، از طریق اجتناب از آن چه خداوند و پیامبرش منع نموده اند و انجام آن چه بدان دعوت کرده اند، باید برنامه ریزی و ساماندهی اجتماعی صورت بگیرد که پیوند مستمر با قرآن داشته و حاصل آن، محیط هایی است که دستاورد توجه به متون دینی و فقه اسلامی می باشند. در این تحقیق با برداشتن سه گام سعی بر نیل به این اهداف گزارده شده است. ابتدا با استفاده از روش تحلیلی - استدلالی تلاشی بر استخراج اصول و شاخصه های اسلامی در قالب الگوهای اعتقادی از مبانی اصول دین اسلام، صورت گرفته، و شاخصه های مربوطه از آنها استخراج شده است، سپس با روش تاریخ پژوهی - استدلالی به بررسی تحقق این شاخصه ها در محله های معاصر پرداخته شده و در نهایت با ارائه راهکارهایی، پیشنهادهایی در جهت بهبود وضعیت معاصر صورت گرفته است. منابعی که در مسیر مطالعاتی از آن بهره جسته می شود، در دو بخش اصلی و تخصصی قابل ارائه می باشند که در این جا به هر دسته اشاره ای مختصر می شود؛ قرآن مجید و تفاسیر المیزان، نمونه، تسنیم و... / نهج الفصاحه / نهج البلاغه / بحارالانوار / مفاتیح الحیاء / وسایل الشیعه / مقالات و کتب اندیشمندان و صاحب نظرانی که در این حوزه فعالیت داشته اند. تحقق شهر و جامعه مطلوب دینی منوط به شناخت و اجرای صحیح این اصول و آموزه ها می باشد. اصول دین به عنوان پایه های بنیادین فکری و عقیدتی که مبین و بستر ساز فکری جامعه می باشند؛ هرچند به صورت مستقیم بر روی شکل گیری فضاهای زیست آدمی تأثیر گذار نیستند اما از آن جا که همواره محیط مصنوع بازتاب روح و جان معمار در کالبد بناست؛ می توان جلوه های ظهور و بروز اعتقاد به اصولی چون توحید، عدل و معاد را در بناهای ساخته مسلمان به نظاره نشست. به نظر می رسد هدف اساسی اسلام از تبیین اصول و فروع دین بسترسازی مناسب جهت متجلی ساختن شاخصه های از زندگی است که مبتنی بر باورهای دینی می باشد؛ یعنی سبک زندگی دینی که در این مجال پیش از پرداختن به معرفی اصول دین و نیز الگوهای مستخرج از آن ها ضروری است در جهت روشن ساختن مفهوم سبک زندگی اسلامی بحث شود.

۳- سبک زندگی ایرانی - اسلامی

سبک زندگی، مجموعه ای نسبتاً هماهنگ از همه رفتارها و فعالیت های یک فرد معین در جریان زندگی روزمره است که مستلزم مجموعه ای از عادت ها و جهت گیری ها و بنابراین، برخوردار از نوعی وحدت است (آنتونی، ۱۳۸۸). مفهوم سبک زندگی الگوهای روابط اجتماعی، سرگرمی، مصرف، مد و پوشش را در بر می گیرد و حتی نگرش ها، ارزش ها و جهان بینی فرد و گروهی که عضو آن است را نیز باز می نمایند. با بررسی و تحلیل مفهوم سبک زندگی، می توان از نگرش ها، هنجارها و ارزش های پنهان که در ذهن، باور و کردارهای افراد وجود دارد، اطلاع یافت و از جهت گیری ها و الگوهای موجود یا در حال شکل گیری، تفسیر و تصویر واقع بینانه تری ارائه داد. سبک زندگی ابزار تجربی و دقیقی برای درک، فهم و استنباط واقعیت های فرهنگی در سطوح متفاوت اجتماعی و موضوعات گوناگون است. در تعریف سبک زندگی برخی بر این عقیده اند که سبک زندگی الگوی ثابتی از رفتار ها، عادات، نگرش ها و ارزش هاست که ویژگی و خصوصیت گروه ها قلمداد می شود. در تعریفی دیگر، آن را کلیت رویکردهای هنجاری و الگوهای رفتاری می دانند که فرآیند

اجتماعی شدن آن‌ها را در فرد به وجود آورده است. بر این اساس، سبک زندگی شامل رفتارها، ارزش‌ها و نگرش‌های فرد است و این ویژگی‌ها با منابع فرهنگی، محیط اجتماعی و اقتصادی در ارتباط اند. در کل، شناخت سبک زندگی؛ یعنی تلاش برای درک تعاملات بین محیط، نظام‌ها و فرد که بر رشد و تکامل فرد تأثیر می‌گذارد.

۴- بنیان‌های شهر اسلامی

ویژگی‌های بناها و شهرها، در یک جامعه، از عناصر فرهنگی آن مایه می‌گیرد و به تدریج، خود، در بافت فرهنگی مردم رسوخ می‌کند. از طرفی احکام فقهی، قوانینی در زمینه ساخت و ساز بناسازی شهری را مظم کرده و سرو سامان می‌دادند. این احکام از مفاهیم اصیل اسلامی از قبیل حق مالکیت خصوصی و آزادی تصرف در آن‌ها و ایجاد تغییراتی برگرفته شده اند. و این آزادی، آزادی مطلق نیست بلکه حد و مرزی دارد که از حدیث نبوی «لا ضرر و لا ضرار» سرچشمه می‌گیرد (آذرائین، شرف، ۱۴۰۰). در همین چارچوب محدودیت‌هایی برای شکل ظاهری بناهای شهرهای اسلامی وضع شد که به موجب آن شکل ظاهری بنا باید به گونه‌ای می‌بود که در عین رعایت حق تصرف برای مالک، موجب آزار رسانیدن به دیگران نمی‌شد. در قرار گرفتن بازارهای شهر در خیابان‌های اصلی مشاهده می‌شود که بازار می‌بایستی مزاحمتی برای محله‌های مسکونی ایجاد نکند. این مقررات موارد زیان و ضرر و مزاحمت را در سه چیز خلاصه کی کرد: دود، بوی بد و صدای ناهنجار. و همین امر باعث شد تا کارگاه‌های صنعتی مزاحم را به خارج از محدوده شهر و به محل‌هایی که وزش باد بوی بد و یا دود از این کارگاه‌ها را به شهر هدایت نکند، منتقل نماید (اخوت، الماسی فر، بمانیان، ۱۳۸۹: ۸۱ و ۸۰).

جدول (۱): بنیان‌های شهر اسلامی

مشخصه‌های شهر اسلامی	توضیح
فضای کالبدی	فضا تنها یک قالب صرف نیست بر اساس دیدگاه اسلام جسم ظاهری انسان را مرکبی برای روح بزرگ او خلق کرده است.
جهت کالبدی فضا	در باب کالبدی جهت یابی دقیق، محاسبه و نقشه برداری صحیح و همچنین برخورد فیزیکی آب و خاک، مهمترین شاخص فضاهای وسیع شهرهای اسلامی است.
مسجد و مسجد جامع	محور اساسی شهر
مدارس	بالاترین فضیلت مسلمین
استحکام و ثبات	امام صادق می‌فرماید: هرکه با کاستن مواد، ساختمانی می‌سازد به او پاداش داده نمی‌شود.
باغ	شهر نیکوی خدا
زیبایی	دوست خدا
نظم و تقارن	اساس آفرینش
امنیت	امنیت زندگی = سلامت جامعه

ماخذ: (بمانیان، ۱۳۸۹: ۸۲)

۵- سیما شهرهای اسلامی

استاد احمد اشرف در خصوص سیمای شهرهای اسلامی می گوید: «شهرهایی که فرمانروایان اسلامی بنیان گذاردند دو پایه اصلی داشت: یکی مسجد جامع و دیگری بازار. بنای مسجد جامع به عنوان مرکز روحانی شهر و منطقه زیر نفوذ آن، در محل مناسبی در کنار شاهراه اصلی، در محوطه بزرگ مستطیلی شکلی، بنا می شد. در کنار مسجد جامع مرکز اصلی دولتی جای داشت که قرارگاه فرمانروا یا نایبان آن بود. در سوی دیگر مسجد جامع و گاهی گردادگرد آن بازارها قرار داشتند (اخوت، الماسی فر، بمانیان، ۱۳۸۹: ۷۲).

جدول (۲): عناصر شهری در پهنه مدینه و ربض

عناصر شهری	توصیف و توضیح مختصر
مدینه	مجموعه شهری یا شهر
قصبه	اقامتگاه های دارای استحکامات (قلعه فرمان روایان)
ربض	حومه واقع در منطقه بلافصل بخش قدیمی تر مرکزی مدینه
سور	دیوار شهر (بارو)
باب	دروازه شهر
برج	برج دارای استحکامات
شارع	خیابان سراسری عمومی
بطحاء / ساح	میدان یا مکان عمومی، این عناصر معمولاً در تقاطع سه خیابان ایجاد می شوند و در تونس مقص می نامند.
مصلی	فضای باز وسیعی برای برگزاری نماز عید در مجاورت مدینه
مقبره / جبانه	گورستان عمومی
خزان / ماجل	امکانات عمومی بزرگ ذخیره سازی / آب منبع آب خصوصی
خندق	مسیر اصلی فاضلاب یا خندق شهر
محل	محل شهر
حومه	واژه ای که در تونس به کار می رود.
خطبه	واژه ای که در مصر به کار می رود.

ماخذ: (حکیم، ۱۳۸۱: ۲۶۹)

۶- معماری و شهرسازی سنتی ایران- اسلامی

مکان اسطوره ای بی زمان است و در زمان "حال" جریان دارد، معماران و مردم گذشته در پی تکرار تاریخ نبوده اند، بلکه گذشته در حال جریان داشت و از حال می گذشت و به آینده می پیوست. بدین ترتیب طراحان و معماران سنتی ایرانی در یزد، اصفهان، کاشان، کرمان و... در پی تکرار الگوی تاریخی نبوده اند، بلکه گذشته در حال وجود داشت و گویی الگویی ازلی و ابدی طرح شده بود، و آنان آگاهانه یا نا آگاهانه آن

را ادامه دادند (صارمی، ۱۳۷۶: ۱۴۱). معماری سنتی ایرانی به ویژه خانه های سنتی مناطق کویری، در جستجوی نظمی بر اساس بهره وری از مواهب طبیعی را می تواند در محدوده زیست فراهم آورد بدون آنکه خلوت زندگی برهم خورد (قزلباش، ۱۳۶۴: ۸).

یک امر کلی که تقریباً در رابطه با معماری و شهرسازی ایرانی صدق می کند، همگونی آن با عوامل اقلیمی است. این مطلب را در تمام اقلیم ها و مناطق ایران، می توان به وضوح مشاهده کرد. بافت شهری، فرم و نوع مصالح در هر یک از این مناطق در طبق کامل با شرایط اقلیمی می باشند (قبادیان، ۱۳۸۲: ۲). اقلیم گرم و خشک مناطق کویری ایران، در شکل و بافت شهرها و ترکیب معماران آن نقش عمده ای داشته است و در طول هزاران سال، مردم برای حل این مشکلات اقلیمی به راهکارهایی دست یافته اند که به صورت حیرت انگیزی جنبه های آزار دهنده آب و هوایی را کاهش می دهد و آسایش را در زندگی جاری می کند (توسلی، ۱۳۷۱: ۲۱). ساختار شهرهای تاریخی ایران در اقلیم گرم و خشک دارای ویژگی های مشترکی است که این ساختار مشترک به دلیل تاثیر ساختار فرهنگی، اجتماعی و از سوی دیگر، تحت تاثیر شرایط آب و هوایی این مناطق در ساختار شهر و شکل گیری آن تاثیر گذار بوده است (توسلی، ۱۳۸۱: ۶۰).

۷- کالبد شهرهای اسلامی

از سال های پس از جنگ جهانی، نیویورک مظهر شهر مدرن و مرفه است که مرکزیت آن با امر تجارت و بورس و ثروت اندوزی و نقل و انتقال میلیاردها دلار در روز اس. وال استریت قلب تپنده ی نیویورک و البته جهان مدرن امروزی است. در حول این هسته مرکزی دارهای مدرن یعنی مراکز تمدنی تسهیل گر شکل گرفته است. مراکز قمار و تفریح، فحشا بازی، موسیقی سهل است که به دلیل بسط تمدن اکنون به این مهم نه یک مرکز بلکه یک شهر بزرگ اختصاص داده اند یعنی لاس و گاس با صدها کازینو و فاحشه خانه- مراکز خوردن، مراکز قدرت، مراکز رسانه ای و ... البته برج ها به نشانه طاغوتیت انسان آمریکایی مدرن سر به فلک کشیده اند و تا شده است، آسمان را خراشیده اند. با توجه به آنچه گذشت روشن است که شهرهای سنتی و مدرن هر دو مرکزیت دارند و نسبت به یک غایت بهینه اند، شهرهای سنتی برای عبادت و تسلیم و حیات بهینه شده اند و شهرهای مدرن برای ثروت و طغیان و سوژگی و تصرف و رفاه و لذت و شهوت بهینه می شوند، اصفهان روزگاری بزرگ ترین باغ شهر زمین بود و امروزه نیویورک بهشت برین انسان ثروت اندز جهان مدرن است.

جدول (۳): مرکز شهرها در دوره های مختلف شهرنشینی

نام دوره	مرکزیت	پیرامون
یونان (۴۰۰ ق.م تا ۳۰ ق.م)	آگورا	کاخ، سنا، معابد شهری، سالن، تئاتر و ...
روم (۳۰ ق.م تا ۵۰۰ ق.م)	فوروم	کاخ، سنا، معابد شهری، سالن، تئاتر، گلاباتورها، حمام ها، پادگان ها و ...
قرون ایمان مسیحی (۵۰۰ تا ۱۵۰۰ م)	کلیسا- کاخ	خانه های کشاورزان، زمین های زراعی (ترکیب شهر به شهرهای اسلامی بسیار نزدیک است)
رنسانس (۱۵۰۰ تا ۱۷۰۰ م)	میدان تجمع (شهرداری- بازار)	کلیسا، کاخ، مزارع، مجسمه ها و بازگشت نمادهای یونانی و رومی
باروک (۱۶۵۰ تا ۱۷۰۰ م)	کاخ ها	شهرداری، بازار، کلیسا، مزارع
عصر روشنگری (هم عرض دوران باروک)	میدان- شهرداری	بازار، کارگاه ها، کلیسا
قرن نوزدهم	کارخانه	خانه های کارگری و محلات فقیرنشین، خانه های سرمایه داران، کلیسا
قرن بیستم تا جنگ جهانی دوم	کارخانه	برج، ایستگاه، قطار، مترو، بانک، تئاتر، سینما، پست، تلگرافخانه، بیمارستان، خیابان مخصوص خودرو و تمامی نهادهای مدرن شهرنشینی
پس از جنگ جهانی تا کنون	مراکز مالی و تفریحی	برج، بزرگ راه، مترو، کازینو، بانک، بیمارستان، دانشگاه، مراکز ارتباطی و ...

مأخذ: (فتاحی و همکاران، ۱۳۹۳: ۷)

۸- یافته های پژوهش
۸-۳- نقش شهرداری در ترویج ارزش های اصیل سبک زندگی ایرانی- اسلامی

مطالعات صورت گرفته بر روی منابع مطالعاتی، اعم از قرآنی و تاریخی، منتج به استخراج شاخص هایی گردید که به واسطه آنها می توان تطابق فضاها و مسکونی معاصر را با اصول اسلامی سنجیده و پس از آسیب شناسی موارد مورد مطالعه راهکار برای آنها ارائه داد. شهرداری تهران با رعایت شاخص هایی که در جدول زیر به اجمال معرفی شده اند می تواند سبک زندگی ایرانی- اسلامی را در اعتقاد و رفتارها و در نتیجه کالبد شهر پیاده کرده و منجر به تعامل اجتماعی شود.

جدول (۴): شاخص های معماری و شهرسازی اسلامی منتج از اصول دین اسلام

شاخص	الگوها		مبانی		مفاهیم
	رفتاری - کالبدی	اعتقادی	توحید	معاد	
مسجد محوری	دین محوری و رنگ دینی در فرم فیزیکی شهرها	وحدانیت الهی وحدت بخشی اجتماعی (تمرکز گرایی)	اصول دین	بیش اسلامی	
مسجد محوری طبیعت گرایی ارتباط با مزار و گورستان	توجه و تذکر به مرگ در رفتارها	یاد آخرت توجه به فطرت انسانی			
مسجد محوری تعظیم شعائر ولایی	تشخص حسینیه ها تدوین قوانین شهرسازی برپایه اصول ولایت مداری	نقش مهم انسان کامل در هستی و تبعیت از دستورات او			
تبادل محوری بوم گرایی	رعایت مقیاس انسانی در فضاها رعایت حریم و حقوق همسایگی رعایت انصاف در دسترسی به فضاهای خدماتی	پایه امور در هستی تعادل و توازن عدم تضییع حقوق دیگران			

مأخذ: (همزه نژاد مهدی، ۱۳۹۳)

۸-۱- ایجاد روابط اجتماعی و انگیزش های محیطی

از جمله فرآیندها و عناصری که موجب انگیزش رفتارهای خاص در فضا می گردد ارزش های محیطی می باشند. ارزش ها بین انگیزش ها، احساسات هیجانی و رفتارهای فردی پیوند برقرار می کنند "رفتار انسانی برآیندی از انگیزه ها و نیازهای فرد، قابلیت های محیط، تصویر ذهنی فرد از دنیای خارج ناشی از ادراک او و معنایی که این تصویر برای او دارد می باشد. بنابراین هر فعالیت تحت تاثیر شرایطی، می تواند اشکال مختلفی را به خود بگیرد و رفتارهای متنوعی را باعث شود. تصور محیط کالبدی بدون در نظر گرفتن محیط انسانی غیرقابل تصور می باشد. از این جهت است که فضا بر رفتارهای انسانی تأثیرگذار می باشد. در واقع می توان گفت که محیط نسبت به رفتار نقش کنترل کننده دارد.

۸-۲- نقش مدیریت شهری در تنظیم روابط اجتماعی

یکی از روابط مهمی که انسان با جهان خارج از خویش برقرار می نماید. ارتباط او با سایر هموعانش در جامعه می باشد. برای تنظیم این روابط شهرداری یا مدیریت شهری می تواند در سطح شهر از تعالیم قرآنی دستورالعمل هایی را استخراج نمود که به عنوان مبانی نظری برنامه ریزی روابط انسانها و ایجاد محیطی که بتواند تقویت کننده تجلیگاه این روابط بوده از خلل و خدشه در آنها پیشگیری نماید، مورد استناد و استفاده قرار گیرد. شهرها، توسط سازمان فضایی خاص خود، تنوع عناصر شهری، نوع پراکندگی و ارتباط عناصر شهری، نوع ارتباطاتی که بین آحاد جامعه به وجود می آورند، سلسله مراتب بین فضاهای مختل شهر مشتمل بر فضاهای

خصوصی، نیمه خصوصی، نیمه عمومی و عمومی، و وحدت کالبدی و فضاهی شهر، نقش بسیار مهمی در تنظیم روابط اجتماعی و ارتباطی که هر فرد با جامعه خویش دارد ایفا می نمایند.

۳-۸- نقش مدیریت شهری در رعایت حقوق شهروندی

آنچه در پی می آید تحلیل محتوایی شکل و مفهومی از قوانین اصلی و پایه ای است که ملاک عمل مدیریت شهری در اداره امور شهرهاست و سعی شده به جایگاه حقوق شهروندی در این قوانین اشاره شود. حقوق شهروندی و قانون شهرداری (مصوب ۱۳۳۴ با اصلاحات و الحاقات کنونی): این بخش از متن حقوقی شهرداری ها هم در عنوان و هم از حیث محتوایی ارتباط بسیار مستقیمی با ساز و کار تشکیلاتی شهرداری ها، رابطه افراد با شهرداری ها و نیز وظایف شهرداری ها دارد که با رعایت آن منجر به تحقق توسعه اجتماعی خواهد شد. از این رو، از اهمیت خاصی در ارتباط با موضوع شهروندی برخوردار است. متأسفانه در قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴ و اصلاحات و الحاقات بعدی آن که تا کنون نیز (با حذف اضافات) ملاک عمل است و دارای اعتبار حقوقی می باشد و هیچ گونه ذکری از شهروندی به میان نیامده و صرفاً به وظایف شهرداری ها اشاره شده است و نه شهروندان.

۹- تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق

استخراج و طبقه بندی بخشی از اطلاعات، محاسبات آماری، ترسیم نمودارهای مورد نیاز به وسیله بسته نرم افزاری *Quattropro* با استفاده از برنامه *Statistical package for the Social Sciences* و برنامه *Excel* انجام گردیده است. در این بخش ابتدا هر یک از سوالات تحقیق به محک بررسی و پاسخ درآمده و با استفاده از تحلیل های آماری اثبات یا رد شده اند. برای این منظور هر یک از سوالات و گزینه های آنها با استفاده از توزیع درصد فراوانی به طور جداگانه محاسبه شده اند. سپس تفاوت معنی دار بر روی بعضی از سوالات به منظور اثبات و پاسخ از طریق آزمون همبستگی پیرسون مورد بررسی قرار گرفته که با مشخص کردن معنی دار بودن تفاوت بین پاسخ ها معلوم می شود تا چه حد فراوانی این پاسخ ها مستقل از یکدیگر بوده است. گذشته از تحلیل و تفسیر هر سوال از طریق جدول توزیع فراوانی، برای نشان دادن داده های آماری از نمودار ستونی (*Histogram*) نیز استفاده شده است.

نتایج استنباطی سوالات تحقیق

سوال اول: آیا اعمال معیار های زیست محیطی در طراحی محیط های شهری می تواند تحولات عمده ای را در ساختار، بافت، سیما و کیفیت محیط شهری ایجاد کند؟

نتایج حاصل از بررسی معیارهای زیست محیطی

آزمون کی دو ($\chi^2 = 115,145$) که در سطح کاملاً ۰,۰۰۰ معناداری است نشان می دهد که تفاوت معنادار بین فراوانی مورد انتظار و فراوانی به دست آمده وجود دارد. پس با ۹۹ درصد اطمینان می توان گفت که بین فراوانی بدست آمده و فراوانی مورد انتظار تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول (۵): بررسی معیارهای زیست محیطی

نحوه مدیریت	فراوانی واقعی	فراوانی مورد انتظار	اختلاف دو فراوانی
بله (زیاد)	۵۷	۱۳۳,۳	-۷۶,۳
تاحدودی (متوسط)	۲۲۹	۱۳۳,۳	۹۵,۷
خیر (کم)	۱۱۴	۱۳۳,۳	-۱۹,۳
جمع	۴۰۰	-	-

<i>Chi-square</i>	<i>df</i>	<i>Sig</i>
۱۱۵,۱۴۵	۲	۰,۰۰

سوال دوم: آیا اعمال معیارهای زیست محیطی در طراحی محیط های شهری می تواند تحولات عمده ای را در ساختار محیط شهری ایجاد کند.

نتایج حاصل از بررسی ساختار محیط شهری

آزمون کی دو ($\chi^2 = 125,8$) که در سطح کاملاً ۰,۰۰۰ معناداری است نشان می دهد که تفاوت معنادار بین فراوانی مورد انتظار و فراوانی به دست آمده وجود دارد. که بیانگر تأیید بودن موضوع است. پس با ۹۹ درصد اطمینان می توان گفت که بین فراوانی بدست آمده و فراوانی مورد انتظار تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول (۶): بررسی ساختار محیط شهری

اختلاف دو فراوانی	فراوانی مورد انتظار	فراوانی واقعی	سیمای پارک
۱۰۱,۳	۱۲۲,۷	۲۲۴	بله (زیاد)
۴۶,۷-	۱۲۲,۷	۷۶	تا حدودی (متوسط)
-۵۴,۷	۱۲۲,۷	۶۸	خیر (کم)
-	-	۳۶۸	جمع

<i>Chi-square</i>	<i>df</i>	<i>Sig</i>
۱۲۵,۸	۲	۰,۰۰

- لازم به ذکر است که در سوالات تنها پاسخ های صحیح در نظر گرفته شده است. سوال سوم: آیا اعمال معیار های زیست محیطی در طراحی محیط های شهری می تواند تحولات عمده ای را در بافت محیط شهری ایجاد کند؟

نتایج حاصل از بررسی بافت محیط شهری

آزمون کی دو ($\chi^2 = 50,581$) که در سطح کاملاً ۰,۰۰۰ معناداری است نشان می دهد که تفاوت معنادار بین فراوانی مورد انتظار و فراوانی به دست آمده وجود دارد پس با ۹۹ درصد اطمینان می توان گفت که بین فراوانی بدست آمده و فراوانی مورد انتظار تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول (۷): بررسی بافت محیط شهری

اختلاف دو فراوانی	فراوانی مورد انتظار	فراوانی واقعی	بافت محیط شهری
۲۴	۱۲۴	۱۴۸	بله (زیاد)
۶۴-	۱۲۴	۶۰	تا حدودی (متوسط)
۴۰	۱۲۴	۱۶۴	خیر (کم)
-	-	۳۷۲	جمع

<i>Chi-square</i>	<i>df</i>	<i>Sig</i>
۵۰,۵۸۱	۲	۰,۰۰

- لازم به ذکر است که در آزمون فوق تنها پاسخ های صحیح در نظر گرفته شده است.

۹- نتیجه گیری

در یک جمع بندی می توان گفت شهرداری ها می تواند با ترویج ارزش های اصیل سبک زندگی ایرانی- اسلامی و استفاده از علوم و تجارب جوامع بشری بر اساس آموزه های اسلامی و به عنوان یکی از ارکان احراز هویت و عامل خودکفایی و استقلال علمی، رهایی از احساس حقارت و از خود بیگانگی و نهایتاً در توسعه اجتماعی جامعه نقش اساسی داشته باشد. با توجه به شاخص های معماری و شهرسازی استخراج شده از اصول دین اسلام و با تأکید بر اهداف مورد نظر در متون اسلامی و تاریخی، در جهت همسوسازی طراحی فضاهای معماری با اصول دین و سبک زندگی ایرانی- اسلامی، راهبردهای عملی ارائه می شود تا با توجه به نقش اصلی مدیریت شهری در ترویج سبک زندگی شهری، شهرداری ها راه گشای بازیابی این اصول مغفول مانده در فضاهای مسکونی معاصر باشند. جهت سازماندهی به این راهبردها، در سه دسته کالبدی، فضایی، عملکردی- برنامه ریزی و معنا و نماد سازی، ارائه می شوند.

کالبدی

- در نظر گرفتن مسیرهای ارتباطی (بصری و عملکردی) مزارها و گورستان ها، با شهر
- در نظر گرفتن فضاهایی برای اقامه نماز در کاربری های مختلف شهری
- استفاده از فرم ها و هندسه های سنتی و بوم آشنا (بازخوانی هویت اسلامی- ایرانی)
- تشابه کالبدی بناها در استفاده از مصالح بومی (تواضع و عدم فخر فروشی در کالبد بیرونی بناها)
- استفاده از مصالح تولید شده در بوم مورد نظر (کاهش هزینه های مصرفی، ماندگاری و همسازی با بوم)

فضایی

- انتظام مسیرهای دسترسی با تأکید بر محوریت ریش به فضاهای قدسی محله
- تلفیق فضاهای باز محله با حیاط ها و فضاهای باز مساجد و حسینیه ها
- عدم غلبه فضا بر انسان (تعدیل در محصوریت فضاها با تناسبات مقیاس انسانی)

عملکردی- برنامه ریزی

- امکان دسترسی افراد به فضاهای مذهبی در همه جا و هر زمان (تعدد و انعطاف کاربری های موجود زیر نظارت فضاهای مذهبی)
- ایجاد مرز های نرم میان حوزه های عمومی و خصوصی در واحدهای همسایگی (رعایت حریم و سلسله مراتب فضایی- عملکردی و طراحی مفاصل ارتباطی)
- عدم تضییع حقوق همسایگی در بهره وری از منابع طبیعی (هوای پاکیزه، نور مناسب، منظر مطلوب و...)
- سیانت از هماهنگی موجود در طبیعت (پرهیز از تخریب عوامل طبیعی مانند درختان، رودخانه ها، توپوگرافی و...)

معنا و نماد پردازی

- حضور آب، نور، گیاهان و در فضاهاى عمومى شهر بصورت نمادها و نشانه هاى متذکر
- شاخص کردن فضاهاى باز با تأکید برگشودگی به سمت آسمان به عنوان سمبل عالم ماورا الطبیعه

منابع

۱. اخوت، هانیه و همکاران، ۱۳۸۹، معماری و شهرسازی سنتی در کشورهای اسلامی، چاپ اول، تهران، انتشارات هله.
۲. بحرینی، سید محسن، ۱۳۸۷، از شار تا شهر، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۳. پیرنیا، محمدکریم، ۱۳۸۳، تدوین غلامحسین معماریان، سبک شناسی معماری ایران، چاپ دوم، تهران، انتشارات سروش دانش.
۴. حبیبی، سید محسن، ۱۳۹۰، از شار تا شهر، چاپ دهم، تهران انتشارات دانشگاه تهران.
۵. رضوی پور، ۱۳۹۱، مریم سادات و همکاران، هویت ایران اسلامی شهر تهران در گذر زمان، فصلنامه مطالعات ملی، شماره ۳ سال سیزدهم.
۶. آذرائین، شرف، ۱۴۰۰، تحلیل و ارزیابی کیفیت زندگی شهری با استفاده از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند معیاره (مطالعه موردی: نواحی شهر گرگان)، مجله جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۴، شماره ۱ - شماره پیاپی ۱۳، تیر، صفحه ۸۲-۹۸.
۷. زنده دل، کیومرث، درستان، رضا، ۱۳۹۲، بررسی و ارزیابی گونه برداری های پیشگامان معماری جدید از مفهوم های معماری اسلامی - ایرانی با هدف تبیین الگوهای معماری، فصلنامه های پژوهشگران شهر، سال چهارم، شماره نهم، تابستان.
۸. کریم، راب، فضای شهری، ترجمه خسرو هاشمی نژاد، چاپ دوم، تهران نشر خاک، ۱۳۸۶.
۹. نجم‌الدین، بemat، شهراسلامی ۱۳۸۱، ترجمه محمد حسین حلیمی و منیژه اسلامبولی، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت ارشاد.
۱۰. خسروی، غلام رضا، ۱۳۸۹، ویژگی های شهر اسلامی، سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران.
۱۱. وثوق، بهزاد، پشتونی زاد، ۱۳۸۸، مفاهیم سکونت در آیات و روایت اسلامی.
۱۲. نقی زاده، محمد. شهر و معماری اسلامی (تجلیات و عینیات)، نشر مانی، ۱۳۸۷.
۱۳. گیدنز، آنتونی. ۱۳۸۸، تجدد و تخصص؛ جامعه و هویت شخصی در عصر جدید، ترجمه ناصر موفقیان. تهران. نشر نی.
۱۴. ناطق پور، محمد جواد و فیروز آبادی، سید احمد (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران، مجله جامعه شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۴.
۱۵. فقیهی، ابوالحسن، به نقل از سعیدی (۱۳۸۰)؛ نظام های پاسخگویی در بخش دولت، سازمان بازرسی کل کشور، مجموعه مقالات دومین همایش علمی، «دیدگاه تطبیقی» و پژوهشی نظارت و بازرسی.
۱۶. همزه نژاد مهدی، ۱۳۹۳، تبیین راهکارهای طراحی محله معاصر ایرانی (با تکیه بر اصول دین اسلام)، مجموعه مقالات اولین کنگره بین المللی افقهای جدید در معماری و شهرسازی، ۷ و ۱۸ دی ماه، تهران